

Aan
Van

Minister van BZK
DGBRW/Democratie en Bestuur/Team Verkiezingen

nota

Voorlopig Verslag EK Tijdelijke experimentenwet nieuwe
stembiljetten (35455) en Definitieve invoering nieuw
stembiljet voor kiezers buiten Nederland (35670)

TER ONDERTEKENING

Nota actief openbaar
Ja

Onze referentie
2022-0000011992

Datum
10 januari 2022

Opgesteld door

Samengewerkt met
CZW/DenB

Bijlage(n)
3

Aanleiding

Op 23 november 2021 heeft de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken van de Eerste Kamer een gecombineerd voorlopig verslag uitgebracht over de wetsvoorstellen Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten (35455) en Wijziging Kieswet i.v.m. de definitieve invoering van het nieuwe stembiljet voor kiezers buiten Nederland (35670). Bijgaand treft u een voorstel aan voor de memorie van antwoord. De commissie verzocht de vragen binnen vier weken te beantwoorden. Daaraan wordt voor de griffie voldaan als de antwoorden voor afloop van het reces (17 januari) door de EK zijn ontvangen. Ambtelijk is gewacht op de komst van de nieuwe bewindspersoon om de beantwoording voor te leggen.

Geadviseerd besluit

U wordt geadviseerd:

- in te stemmen met de bijgevoegde memorie van antwoord;
- de aanbiedingsbrief en de memorie van antwoord te ondertekenen.

Kern

Inbreng is geleverd door CDA, GroenLinks, D66, PvdA, PVV, SP, SGP en OSF. De inbreng heeft vrijwel geheel betrekking op het voorstel voor de experimentenwet nieuwe stembiljetten (35455) en betreft met name stembiljet model 2 waarmee de regering als eerste wil experimenteren (met partijnamen en kandidaatnummers, waarbij de kiezer voor de namen en de nummers van de kandidaten het overzicht van kandidaten raadpleegt dat in elk stemhokje ligt) en in mindere mate stembiljet model 1 (per partij met daarop de kandidaten van alleen die ene partij, dat de kiezer zelf pakt). Zie voor afbeeldingen de bijlage bij deze nota. Over voorstel 35670 (definitief stembiljet kiezers buitenland) is alleen gevraagd naar de achtergrond van een technische wijziging van de Woningwet die daarin is opgenomen. Ook is gevraagd naar de waardering door het kabinet van het aannemen van een amendement (SP) in het wetsvoorstel kiezers buiten Nederland over de geldigheid van een stem als alleen een keuze voor een partij is gemaakt, terwijl een gelijkkluidend amendement in het voorstel voor de experimentenwet is verworpen.

Toelichting

Doel wetsvoorstel 35455: een wettelijke grondslag creëren om te kunnen experimenteren in het stemlokaal met stembiljetten met een kleiner en daardoor handzamer formaat:

- die voor kiezers beter te hanteren en beter te lezen zijn;
- waarmee kiezers die blind of slechtziend zijn met een hulpmiddel als een mal zelfstandig in het stemlokaal kunnen stemmen;
- waarmee kiezers, ook laaggeletterden, door de mogelijkheid van het afbeelden van logo's bij het maken van hun keuze in het stemlokaal worden geholpen, waardoor zij makkelijker zelfstandig kunnen stemmen;
- die eenvoudiger en meer gestructureerd zijn te tellen, wat bevorderlijk is voor de uitvoerbaarheid en kwaliteit van de telling en daarmee voor de betrouwbaarheid van de uitslag.

Ook zijn de kleinere stembiljetten randvoorwaardelijk om op termijn de stap naar (experimenten met) elektronisch tellen te kunnen zetten.

Onze referentie

2022-0000011992

Datum

10 januari 2022

Korte inhoud wetsvoorstel 35455: Omdat de handelingen in het verkiezingsproces en de inrichting van het stemlokaal in de Kieswet zeer gedetailleerd zijn vastgelegd, is het voor het kunnen houden van een experiment met een nieuw model stembiljet nodig dat van sommige bepalingen van de Kieswet kan worden afgeweken. Het wetsvoorstel bevat een opsomming van die artikelen en vermeldt welke functie die afwijking mag hebben.

Politieke context

In het coalitieakkoord 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst' staat: "De door het kabinet aan de Raad van State en de Kamers voorgelegde voorstellen ter uitvoering van de staatscommissie Parlementair stelsel (commissie-Remkes), worden (verder) in behandeling genomen" (p. 2). De staatscommissie beveelt aan om te komen tot een kleiner en duidelijker stembiljet, dat tevens inpasbaar is in een mal, en om gebruik te maken van partijlogo's op het stembiljet.

Op 12 oktober 2021 zijn beide wetsvoorstellen door de Tweede Kamer (TK) aangenomen.

Wetsvoorstel 35455 (experimentenwet nieuwe stembiljetten):

Voor (84): VVD, D66, CDA, ChristenUnie, SGP, Volt, Fractie Den Haan.

Tegen: PVV, PvdA, SP, GroenLinks, PvdD, FVD, DENK, Groep Van Haga, JA21, BBB, BIJ1, lid Omtzigt.

Wetsvoorstel 35670 (definitief stembiljet kiezers buitenland):

Voor (117): VVD, D66, CDA, PvdA, SP, GroenLinks, PvdD, ChristenUnie, SGP, Volt, BIJ1, Fractie Den Haan.

Tegen: PVV, FVD, DENK, Groep Van Haga, JA21, BBB, lid Omtzigt.

Indien de partijen die in de TK voor wetsvoorstel 35455 hebben voorgestemd dit ook doen in de Eerste Kamer, is er nog geen meerderheid. In de memorie van antwoord wordt relatief uitgebreid ingegaan op de vragen die zijn gesteld, wordt benadrukt dat experimenteren met model 1 nadrukkelijk een afweging vergt in de toekomst (en daar eventueel ook van kan worden afgezien) en dat de experimenten stapsgewijs gaan: na elk experiment wordt geëvalueerd en bezien wat de vervolgstappen zijn.

De fractie van het CDA heeft in de TK voorgestemd (formaat is nu niet praktisch, geen principiële bezwaren tegen experimenteren, evaluatie van groot belang, waarbij o.a. volgende toelichting van uw ambtsvoorganger van belang was: een snellere telling is zeker niet het enige argument of hoofdargument, niet zal 10 jaar lang worden geëxperimenteerd, elk experiment wordt geëvalueerd).

Krachtenveld

De VNG vraagt al jaren om een kleiner stembiljet; zij vindt het tellen met het huidige stembiljet niet meer goed uitvoerbaar. Ook de Kiesraad is al jaren voorstander. Het voornemen te komen tot experimenten maakt onderdeel uit van de Verkiezingsagenda 2030 van BZK, VNG, NVVB, Kiesraad, die door uw ambtsvoorganger naar de Kamers is gezonden op 18 juni 2021. Ieder(in), de Oogvereniging en andere belangenorganisaties hebben er de afgelopen jaren op gewezen dat een kleiner stembiljet kiezers die vanwege een beperking niet goed overweg kunnen met het huidige stembiljet, beter in staat stelt om zelfstandig te stemmen, al dan niet met een hulpmiddel. De belangenorganisaties zijn verder groot voorstander van het gebruik van logo's.

Onze referentie

2022-0000011992

Datum

10 januari 2022

Recente toezeggingen/uitspraken van uw ambtsvoorganger die u in de memorie van antwoord herhaalt/bevestigt

- Eerst zal worden geëxperimenteerd met model 2. Experimenten met model 1 zijn nog niet mogelijk. Het ontwerp voor de uitstalling is nog niet gereed (Nota naar aanleiding van Verslag en debat over wetsvoorstel op 6-10-2021);
- Bij instemming met het wetsvoorstel zal worden nagegaan of het mogelijk is om bij de herindelingsverkiezing in november 2022 een eerste experiment te houden (debat over wetsvoorstel op 6-10-2021 en Kamerbrief 11-10-2021);
- Als gevolg van het amendement-Leijten op wetsvoorstel 35670 wordt als voorheen (sinds 2014), de stem van de Nederlandse kiezer die vanuit het buitenland stemt en uitsluitend een stemvakje inkleurt bij een partij, anders dan voorgesteld, toegerekend aan de eerste kandidaat van die partij. Het gelijkkluidende amendement-Leijten op wetsvoorstel 35455 is niet aangenomen, waardoor bij de experimenten in het stemlokaal, conform voorstel, voor het uitbrengen van een geldige stem op een kandidaat zowel het stemvakje bij de partij als het stemvakje bij de kandidaat van die partij moet worden ingekleurd. U licht toe dat dit verschil niet problematisch is nu het hier gaat om een tijdelijke experimentenwet en herhaalt de tijdens het commissiedebat op 16 november 2021 gedane uitspraak dat bij structurele invoering van het nieuwe stembiljet (in de Kieswet) het moment daar is om dit gelijk te trekken;
- Wetsvoorstel 35670 over de *Kieswet* bevat een wetstechnische wijziging van de *Woningwet* (correctie van wetstechnische fout). U licht de achtergrond toe, deelt mee dat dit weliswaar juridisch kan, maar niet chic is richting de Kamer en herhaalt de tijdens het debat op 6 oktober 2021 gedane uitspraak dat dit een grote uitzondering is en dat ook moet blijven.

In aanvulling hierop zet u in de memorie van antwoord uiteen

- dat de namen van de kandidaten niet op het stembiljet (model 2) staan maar dat dit allerm minst betekent dat de kandidaten voor de kiezer niet zichtbaar zijn, anoniem blijven of verder van de kiezer komen af te staan dan met het huidige stembiljet. De kandidaten staan in het overzicht van kandidaten dat alle kiesgerechtigden tevoren thuis ontvangen, dat tevens in elk stemhokje ligt en als poster in het stemlokaal hangt;
- dat met het voorgestelde stembiljet geen partijstem wordt uitgebracht of ingevoerd. Het verschil met stemmen met het huidige stembiljet is dat de kiezer op stembiljet model 2 twee stemvakjes inkleurt in plaats van één stemvakje, maar zowel met het huidige als met het voorgestelde stembiljet brengt de kiezer zijn stem uit op een kandidaat van de partij. Voor het uitbrengen van een geldige stem moet zowel het stemvakje bij de partij als het stemvakje bij de

- kandidaat van die partij worden ingekleurd (tenzij de kiezer blanco wil stemmen; dan vult hij net als op het huidige stembiljet niets in);
- dat op basis van de test van eind 2018 en het stemgedrag van de kiezers in het buitenland bij de afgelopen TK-verkiezing (zij stemmen met een met model 2 vergelijkbaar stembiljet), geen aanleiding bestaat om te veronderstellen dat met het voorgestelde stembiljet minder vaak een stem op één van de lager op de lijst geplaatste kandidaten wordt uitgebracht dan met het huidige stembiljet;
  - dat de invulling van het experiment is gedelegeerd naar AMvB-niveau: het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten. Als het wetsvoorstel is aangenomen wordt dat besluit voorgehangen bij beide Kamers. Dat besluit zal vooralsnog enkel regels bevatten omtrent model 2, gelet op het voornemen om te starten met experimenten met dat model. De aanvulling van het besluit met regels omtrent model 1 dient te zijner tijd eveneens te worden voorgehangen;
  - dat elk experiment wordt geëvalueerd. Met de bevindingen die dit oplevert kan bij een volgend experiment ervaring worden opgedaan. De intentie is om als een experiment succesvol verloopt, positief te bezien of in meer gemeenten kan worden geëxperimenteerd. Desgevraagd licht u toe dat indien meerdere experimenten met model 2 succesvol zijn verlopen, denkbaar is dat wordt afgezien van het uitvoeren van experimenten met model 1. Het is echter van belang een wettelijke grondslag te creëren voor experimenten met beide modellen, om, indien de eerste experimenten met model 2 daartoe aanleiding geven, voor een besluit over het beste model stembiljet voor de kiezers in Nederland ook nadrukkelijk model 1 te kunnen beproeven. De evaluatiecriteria staan in het Tijdelijk experimentenbesluit. Desgevraagd geeft u de leden op voorhand inzicht in de belangrijkste evaluatiecriteria;
  - het traject naar (experimenten met) elektronisch tellen, en het wezenlijke verschil met elektronisch stemmen (dat laatste is niet aan de orde, de CDA-fractie vraagt hier naar en u herhaalt het eerdere kabinetsstandpunt);
  - de effecten van beide modellen op de toegankelijkheid voor kiezers met een beperking;
  - dat de kosten van de eerste experimenten voor rekening komen van het ministerie van BZK (geen financiële gevolgen voor de deelnemende gemeenten).

Onze referentie

2022-0000011992

Datum

10 januari 2022

Communicatie

De memorie van antwoord wordt na indiening openbaar (website EK).

Informatie die niet openbaar gemaakt kan worden

N.v.t.

Bijlagen

Volgnummer	Naam	Informatie
1	Aanbiedingsbrief	Aan Voorzitter Eerste Kamer
2	Memorie van antwoord	Reactie op voorlopig verslag EK
3	Voorbeelden stembiljetten	Bijlage bij deze nota